IV MƏQALƏ

Azərbaycan–Türkiyə birliyi və strateji müttəfiqliyi birgə səylərimizlə bu gün ən yüksək səviyyədədir.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Azərbaycan–Türkiyə birliyi: “Geosiyasi layları” tərpədən müttəfiqlik

“Azərbaycan–Türkiyə qardaşlığı” siyasi anlayış kimi

Azərbaycan–Türkiyə müttəfiqliyinin multiregional (regionlararası) mahiyyətini anlamaqla bir çox məsələlərə obyektiv yanaşmaq mümkündür. O cümlədən, bir sıra dairələrin “Azərbaycan–Türkiyə qardaşlığı”na qəsdən məhdud və bir qədər anti-sivil münasibətlər məzmunu verməyə çalışmasının puçluğu özünü çox aydın göstərmiş olur. Doğrudan da, əgər Azərbaycan–Türkiyə müttəfiqliyi beynəlxalq hüquqa və bərabərhüquqlu münasibətlər qurmaq fəlsəfəsinə əsaslanmasa, onlar necə regionlararası geosiyasi məkanda uğurlu siyasət yeridə bilərlər?

Siyasətdə belədir ki, iki müttəfiqdən biri digərini özünə kiçik qardaş və ya aşağı hesab edirsə, onların regionlararası miqyasda real faydalı siyasəti mümkün deyildir. Çünki hər bir siyasətçi müttəfiq olan ölkələri iki müstəqil və obyektiv siyasi oyunçu statusunda deyil, birinin digəri üzərində siyasi hegemonluğunu süni birlik kimi qəbul edəcək. Bu da geniş siyasi spekulyasiyalara və səmərəsiz əməkdaşlıq cəhdlərinə aparıb çıxaracaq. Bu cür vəziyyətin nümunəsi vardır – Ermənistan!

Ermənistanı siyasi-diplomatik dairələrdə real müstəqil dövlət kimi qəbul etmirlər. Bunu açıq surətdə Nikol Paşinyan erməni xalqına müraciətdə etiraf etmişdir. O bəyan etmişdir ki, əsas məqsədi Ermənistanı müstəqil etməkdən ibarətdir. Bundan öncə, Qərbdə yaşayan bir sıra erməni tarixçiləri də Ermənistanın müstəqil dövlət kimi formalaşmadığını konkret faktlarla sübut etmişlər.

Ancaq buna baxmayaraq, Ermənistanın “müttəfiqləri” də az deyildir. Onların başında Rusiya gəlir. Moskva rəsmi olaraq “Ermənistan strateji müttəfiqimizdir” deyir. Lakin hər hansı böhranlı vəziyyət yarananda və ya rəsmi İrəvan şıltaqlıq edəndə Kremlin ritorikası dəyişir. Rusiyalı diplomatlar açıq ifadə edirlər ki, Ermənistan Rusiyanın sayəsində ölkə kimi mövcuddur, dövlət kimi də ancaq bu şərtlə mövcud ola bilər. Moskvadan bu hədə gələndə Qərbin bir sıra dövlətləri Ermənistanı özünə müttəfiq elan edir və təhlükəsizlik təklifini ortaya atırlar. Bununla məlum filmdəki kimi, “Məşədi, beş manat ver, səni müdafiə edim” lətifəsayağı vəziyyət yaranır.

Belə bir mənzərənin siyasi anlamı ondan ibarətdir ki, Ermənistan müstəqil dövlət kimi formalaşmadığından onun real müttəfiqi yoxdur. Əvəzində ona ağalıq etməyə çalışan və sözdə müttəfiq olan bir neçə dövlət vardır. Bunun geosiyasi nəticəsi isə Ermənistanın hər hansı regional və beynəlxalq qurumda müstəqil dövlət kimi iştirakı istisnadır – hamı ona böyük qardaş olacaq!

Azərbaycanla isə heç bir dövlət bu cür rəftar etmir və edə bilməz. Türkiyə rəhbərliyi isə daima “can Azərbaycan” deyərək, onun yeritdiyi müstəqil siyasəti alqışlayır və real qardaş kimi dəstək verir. Azərbaycan Prezidentinin hər səfərində əldə etdiyi uğurları Türkiyə özünün uğuru kimi qəbul edir. Rəsmi Ankara Azərbaycanın müstəqil dövlətçiliyini dərin sayğı ilə qiymətləndirir. Azərbaycan hazırda Türk Dövlətləri Təşkilatı və Qoşulmama Hərəkatının fəal üzvü kimi müstəqil siyasət yeridir. Ankara bunu nəinki normal qarşılayır, hətta hər cür dəstəyini ifadə edir. Məsələn, yeni müstəmləkəçiliyə və islamofobiyaya qarşı Azərbaycanın yeritdiyi siyasəti qürurla vurğulayır. Bu siyasətə güclü dəstəyini ifadə edir. Azərbaycanın təşəbbüslərinin reallaşması üçün Türkiyə öz qapılarını istənilən tədbirə açıq saxlayır.

İki dövlət arasında münasibətlərin belə məzmun alması təsadüfi deyildir – onun hüquqi cəhətdən ciddi və geniş əsasları vardır. Bu, Şuşa Bəyannaməsi ilə tənzimlənir.

Vurğuladığımız məqamlardan iki nəticə çıxara bilərik. Birincisi, “Azərbaycan-Türkiyə qardaşlığı” anlayışının siyasi anlamının təməlində iki müstəqil və mədəni, dini, etnik, mənəvi-əxlaqi, dövlətçilik qavramı baxımından çox yaxın olan dövlətlərin münasibətlərini beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində qurmaq niyyətləri durur.

İkincisi, bu iki dövlətin qardaşlığı əməkdaşlıq modelini regional və multiregional miqyaslara proyeksiya etməklə XXI əsrin tələblərinə uyğun müttəfiqlik nümunəsi yaradır. Bu mənada beynəlxalq hüquqda sözün həqiqi mənasında, müasir dövrdə “qardaşlığ”ın hüquqi anlamının formalaşması mümkündür. Görünür, “qardaşlığı”n siyasi-nəzəri və hüquqi dərki tədricən baş verəcəkdir. Lakin Azərbaycan və Türkiyə faktiki olaraq birbaşa bu prosesi aparırlar. Məsələnin də həm məsuliyyətli, həm çətin, həm də nəticəvericilik baxımından xüsusi diqqət tələb edən tərəfi bununla bağlıdır. Əgər ciddi bir geosiyasi prosesin nəzəri dərki ekskluziv xarakterlidirsə, burada səhv və ya doğru olanın adekvat qiymətləndirilməsi əlavə ehtiyatlılıq tələb edir.

Beləliklə, Azərbaycan–Türkiyə birliyinin təməlində “Azərbaycan–Türkiyə qardaşlığı” anlayışı dayanır. Bu anlayışın siyasi məzmununu Ulu öndərin “bir millət, iki dövlət” kəlamı təşkil edir. Buradan isə üç siyasi kriteriya bazasında iki müstəqil və qardaş dövlətin birliyi fəlsəfəsi yaranır.

Birinci kriteriya, “Azərbaycan-Türkiyə qardaşlığı” dövlətlərarası münasibətlərdə etnik və dini mənsubluq faktorları ilə deyil, beynəlxalq hüquq müstəvisində iki müstəqil dövlətin yüksək müttəfiqlik səviyyəsini ifadə edir.

İkinci kriteriya, “Azərbaycan-Türkiyə qardaşlığı” iki müstəqil dövlətin elə birliyini formalaşdırmağa xidmət edir ki, regional və multiregional geosiyasi miqyaslarda xalqların, cəmiyyətlərin və dövlətlərin təhlükəsizlik şəraitində birgə davamlı inkişafını stimullaşdırsın.

Üçüncü kriteriya, Azərbaycan–Türkiyə birliyi Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) struktur və funksional mövcudluğunun mərkəzi faktorudur. Bu mənada, müttəfiqlik modeli olaraq açıqdır. Təsadüfi deyildir ki, Azərbaycan Prezidenti dəfələrlə ifadə etmişdir ki, TDT prinsipcə açıq təşkilatdır və yeni üzvləri ola bilər.

Deməli, ümumi halda Azərbaycan–Türkiyə birliyi hüquqi müstəvidə “qardaşlıq” və “strateji müttəfiqliyi” genişləndirə bilir. Bununla onun etnik qardaşlıq çərçivəsini aşaraq, ümumiyyətlə, dövlətlərarası münasibətlərdə səmimiyyət, yaxınlıq, qarşılıqlı dəstək və hüquqi aspektlərdə real məzmun aldığını demək olar.

Vurğulanan məqamlar aydın ifadə edir ki, Azərbaycan–Türkiyə birliyi müasir geosiyasətin və siyasətin bütün hüquqi, mənəvi və diplomatik tələblərini ödəyən və qarşısına konkret məzmunda konstruktiv məqsəd qoyan perspektivli əməkdaşlıq formatıdır. Artıq onun ətrafında Türk Dövlətləri Təşkilatı kimi fəal bir qurum yaranmışdır. Bununla Azərbaycan–Türkiyə müttəfiqliyinin ruhu bütün türk dövlətləri arasında münasibətlərin məzmununa sirayət etmişdir. Bu isə siyasi aspektdə o deməkdir ki, türk dövlətləri arasında, bütövlükdə, münasibətlər beynəlxalq hüquqa, ədalətə, mənəviyyata əsaslanan proses formasını almışdır. Deməli, Şuşa Bəyannaməsinə əsaslanan Azərbaycan–Türkiyə müttəfiqliyini davam etdirmək, ümumiyyətlə, Türk dünyasını qorumaq və inkişaf etdirməkdir. Türk dünyasını inkişaf edən dünyanın bir parçası halına gətirmək isə bütövlükdə, bəşəriyyətin inkişafına yeni dinamika verməkdir.

Şuşa Sammiti

TDT-nin Şuşada keçirilən növbəti sammiti yuxarıda ifadə edilən fikirlərin işığında həm maraqlıdır, həm də aktual. Qeyri-rəsmi sammitin məhz Azərbaycanın Şuşa şəhərində keçirilməsi və orada türk dövlətlərinin əməkdaşlığının perspektivlərinin müzakirə edilməsi yalnız rəmzi məna daşımır. Bu, həm də Azərbaycan–Türkiyə müttəfiqliyinin daha geniş miqyasda təsir dairəsinin getdikcə artması əlamətlərindən biridir. Məsələ onunla bağlıdır ki, Qarabağın işğaldan azad edilməsində Türkiyə Cümhuriyyətinin ciddi siyasi və mənəvi dəstəyinin rolu az olmadı. Yəni bu baxımdan Şuşa iki qardaş dövlətin səmimi əməkdaşlığının, birgə mübarizə əzminin simvoludur. Həm də həmin müttəfiqliyin real məkanıdır. İndi türk dövlətlərinin başçıları məhz həmin müttəfiqliyin birbaşa bəhrəsi olan mübarizənin qalibi Azərbaycan Respublikasının bu dilbər guşəsində dünya üçün aktual olan məsələləri rahat müzakirə edə bilirlər. Bu anlamda Şuşa Sammiti, bütövlükdə, müasir mərhələdə səmimi əməkdaşlığın rəmzi ifadələrindən və təsdiqlərindən biridir.

TDT-nin qeyri-rəsmi Şuşa Sammitinin qardaş türk dövlətlərinin əməkdaşlığının fəlsəfəsi baxımından digər mühüm əlaməti tarixi sayıla biləcək Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının Astanadakı son toplantısından dərhal sonra keçirilməsidir. Çünki bu ardıcıllıq türk dövlətlərinin aktual olan məsələləri çevik müzakirə etmək və onu qlobal miqyasda baş verən hadisələr kontekstində təhlil etmək üçün lazımi mexanizmə malik olmalarını ifadə edir.

Bu, siyasi baxımdan son dərəcə vacib faktordur. Səbəbi onunla bağlıdır ki, türk dövlətləri artıq təşkilat səviyyəsində multiregional və qlobal proseslərə reaksiya verə bilir, konkret qərarlar qəbul edirlər. Bu da TDT-nin yetkin təşkilatlanma yolunda olduğunun göstəricilərindən biridir. Unutmayaq ki, bu nəticənin kökündə Şuşa Bəyannaməsinə dayanan Azərbaycan–Türkiyə strateji müttəfiqlik fəlsəfəsi dayanır.

Bundan başqa, Astanada Azərbaycan, Qazaxstan, Türkiyə, Çin, Pakistan, Rusiya dövlət başçılarının müxtəlif formatlarda maraqlı görüşləri oldu. Orada Azərbaycanla Çin arasında strateji tərəfdaşlıq haqqında sənəd imzalandı. Bu, geosiyasi və siyasi aspektlərdə çox ciddi hadisədir. O cümlədən, türk dövlətlərinin regional miqyası aşaraq regionlararası miqyasda geosiyasi dinamikada daha dərindən iştirak etməyə başladığının göstəricilərindən biridir.

Vurğuladığımız faktlar yekun halında təsdiq edir ki, Azərbaycanla Türkiyənin Şuşa Bəyannaməsinə əsaslanan strateji müttəfiqliyi iki dövləti, regionu aşaraq regionlararası miqyasda ciddi geosiyasi proseslərin dinamikasına və ümumi mənzərəsinə təsir etməkdədir.

Hazırda iki qardaş ölkəyə – Azərbaycana və Türkiyəyə olan təsirlər bu kimi fundamental səbəblərdən, son dərəcə həssas bir məsələdir. Azərbaycanla Türkiyənin əməkdaşlığına ziyan verə biləcək işlərə qoşulmaq tarixi xəyanətdir. Bütövlükdə, geniş bir geosiyasi məkanda xalqların inkişafına əngəldir. Sülhün, əməkdaşlığın və təhlükəsizliyin etibarlılığına mane olanların yanında durmaq deməkdir.

Burada hibrid savaş qaydaları ilə yanaşı, müxtəlif xarakterli təxribatlar da ola bilər. Cəmiyyət və ölkə kimi bunlara qarşı birləşmək müstəqilliyi qorumaq və gələcək nəsillərin inkişafına şərait yaratmaq deməkdir. Hər hansı xırda etnik və məzhəb maraqlarından çıxış edərək, Azərbaycanla Türkiyə arasında soyuqluğa xidmət edən addımlara qoşulmaq dövlətçiliyə və milli maraqlara uyğun deyildir. Dövlət dilinin sosial-mədəni funksiyasından tutmuş, cəmiyyətin bütün sferalarında yad elementlərin yer almasına imkan vermək olmaz.

Əlbəttə, bura müasir elmi-texnoloji inkişafın elementləri aid deyildir. Azərbaycan müstəqil inkişaf etməlidir! Həm də Azərbaycan dünya miqyasında söz sahibi olmaq üçün qardaşları və dostları ilə həmahəng addımlar atmalıdır. Bu prosesin nüvəsinə tarixi gedişat Azərbaycan–Türkiyə strateji müttəfiqliyini yerləşdirmişdir!

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki, fəlsəfə elmləri doktoru